

Strategia
Rozwoju Turystycznego
Gminy Głowaczów
na lata 2004-2015

Spis treści:

1. Wstęp

1.1 Cele opracowania

1.2 Przedmiot opracowania

1.3 Podstawy opracowania – inne dokumenty określające zasady rozwoju regionalnego

2. Warunki naturalne i stan środowiska naturalnego na terenie gminy Głowaczów

2.1 Położenie geograficzne

2.2 Warunki klimatyczne

2.3 Problemy ochrony środowiska

2.3.1 Jakość powietrza

2.3.2 Jakość wód

2.3.3 Gospodarka odpadami

3. Ogólna charakterystyka potencjału turystycznego gminy Głowaczów

3.1 Kompleksy leśne

3.1.1 Puszcza Kozienicka

3.1.2 Puszcza Stromiecka

3.2 Szlaki turystyczne

3.2.1 Szlaki piesze

3.2.2 Szlaki rowerowe

3.3 Elementy środowiska naturalnego podlegające ochronie prawnej

3.4 Ochrona zabytków na terenie gminy

3.5 Infrastruktura turystyczna

4. Cele rozwoju turystycznego gminy Głowaczów

5. Środki realizacji celów

5.1 Rozwój infrastruktury

5.1.1 Rozwój infrastruktury nie związanej bezpośrednio z turystyką

5.1.2 Rozwój infrastruktury turystycznej

5.2 Polityka informacyjna – promocja walorów turystycznych gminy

5.3 Budowanie i rozwijanie świadomości społecznej

6. Podsumowanie

1. Wstęp

1.1 Cele opracowania

Celem niniejszego opracowania jest sformułowanie „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015”.

Niniejsza Strategia jest Strategią sektorową, dotyczącą wybranego, jednego z ważniejszych aspektów życia gospodarczego i społecznego gminy Głowaczów. Rozwój turystyki bowiem jest tym elementem rozwoju gospodarczego, który w zarówno w krótkoterminowej jak i długoterminowej perspektywie może przynieść gminie największe korzyści i w największym stopniu przyczynić się do rozwoju gospodarczego oraz poprawienia warunków życia jej mieszkańców. Już dzisiaj tereny gminy Głowaczów, ze względu na unikalne położenie i wiążące się z tym unikalne warunki przyrodnicze jest miejscem chętnie odwiedzanym przez turystów. Jednak skala i charakter ruchu turystycznego na terenie gminy nie są do końca satysfakcjonujące. Z jednej strony nie do końca wykorzystane są naturalne walory gminy a z drugiej korzyści odnoszone przez gminę i jej mieszkańców w wyniku ruchu turystycznego nie są tak duże jak mogłyby i powinny być.

W celu systematycznego poprawienia istniejącego stanu rzeczy w dziedzinie turystyki na terenie gminy i nadania mu pożądanego charakteru niezbędny jest tak rozwój koncepcyjny (opracowanie i wdrażanie Strategii, Programów Operacyjnych) jak i konkretne działania, mające na celu poprawienie stanu infrastruktury turystycznej a co za tym idzie poprawieniu konkurencyjności gminy na skalę regionalną czy nawet ponadregionalną. Aby sprostać tym wyzwaniom, niezbędnym stało się opracowanie „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015”.

Strategia ta jest dopełnieniem i uściśleniem w dziedzinie turystyki „Strategii Ekorozwoju Gminy Głowaczów w latach 2004-2015”, która formułuje najpełniej zadania stojące przed gminą Głowaczów w sferach społecznej, gospodarczej i przyrodniczej. W swoich podstawowych założeniach jest dokumentem komplementarnym ze strategią rozwoju gminy Głowaczów.

„Strategia Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015” to koncepcja systemowego działania, opierająca się na sformułowanych długookresowych celach rozwoju ruchu turystycznego na terenie gminy. Określa podstawowe cele, środki realizacji tych celów oraz sposoby postępowania pozwalające na optymalne wykorzystania posiadanego przez gminę potencjału oraz możliwości i szans związanych m.in. ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej w celu przyczynienia się do rozwoju społeczno-gospodarczego. W założeniu jest dokumentem elastycznym, który może i powinien wraz z upływem czasu być dostosowywany do zmieniających się okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych. Dopełnieniem „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015” powinny być Programy Operacyjne, które w sposób szczegółowy będą odpowiadały na pytania dotyczące sposobów realizacji celów zawartych w Strategii. Założenia Strategii będą okresowo weryfikowane oraz aktualizowane wraz ze zmieniającymi się warunkami.

1.2 Przedmiot opracowania

Przedmiotem opracowania jest:

- Przedstawienie ogólnej charakterystyki gminy pod względem potencjału turystycznego;
- Przewidywanie perspektyw rozwojowych gminy w dziedzinie turystyki do 2015 r.;
- Nakreślenie strategicznych dla rozwoju turystyki na obszarze gminy Głowaczów celów;
- Wskazanie środków, za pomocą których możliwe będzie zrealizowanie celów strategicznych;
- Porównanie zgodności celów i założeń „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015” ze „Strategią Ekorozwoju Gminy Głowaczów w latach 2004-2015”;
- Próba sformułowania Programów Operacyjnych i kluczowych przedsięwzięć służących realizacji zapisów Strategii;

1.3 Podstawy opracowania

Podczas przygotowania niniejszego opracowania niezbędnym było sięgnięcie do innych dokumentów, przygotowanych czy to na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym czy nawet międzynarodowym. Z dokumentów wymienionych poniżej czerpano dane niezbędne do sformułowania Strategii, porównywano, pod kątem zgodności, zapisy poszczególnych dokumentów z zapisami Strategii, wykorzystywano wszelkie inne informacje niezbędne do stworzenia „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów na lata 2004-2015”. Większość z dokumentów przytoczonych poniżej swoim zakresem nie obejmuje tak długiego horyzontu czasowego. Niemniej jednak koniecznym wydaje się uwzględnienie tych dokumentów przy opracowaniu „Strategii Rozwoju Turystycznego Gminy Głowaczów”.

Z dokumentów przyjętych na szczeblu lokalnym należy wymienić:

1. Strategia Ekorozwoju Gminy Głowaczów w latach 2004-2015

Strategia Rozwoju Turystycznego gminy Głowaczów jest całkowicie zgodna z podstawowym dokumentem planistycznym gminy: Strategią Ekorozwoju Gminy Głowaczów w latach 2004-2015. Zgodność jest zachowana zarówno co do podstawowych

celów, sposobów realizacji celów. Dodatkowo Strategia Rozwoju Turystycznego formułuje kilka celów, zaleceń i sposobów ich realizacji, związanych ze specyfiką rozwoju turystycznego. Strategia Rozwoju turystycznego jest komplementarna wobec Strategii Ekorozwoju, w pewnych punktach jest jej rozszerzeniem, w niektórych innych uzupełnieniem. Strategia Ekorozwoju natomiast formułuje bardzo precyzyjne programy operacyjne, które są zgodne z propozycjami zawartymi w niniejszym dokumencie.

2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Głowaczów z 2000 roku.

* * *

Dokumenty regionalne:

1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego z 2000 r.

Do długookresowych celów rozwojowych województwa autorzy Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego zaliczyli m.in. poprawę jakości środowiska przyrodniczego Mazowsza. Podstawowym założeniem autorów był fakt, iż dobry stan środowiska naturalnego stanowi o możliwościach rozwojowych województwa a także stanowi dziedzictwo, które zostanie przekazane przyszłym pokoleniom. Do głównych środków mających zapewnić realizację powyższego celu należą m.in.:

- wprowadzenie w życie zasady zrównoważonego rozwoju jako podstawy trwałej polityki gospodarczej, społecznej i przestrzennej Mazowsza;
- zachowanie dziedzictwa przyrodniczego dla przyszłych pokoleń;
- renaturalizacja zdegradowanego środowiska naturalnego;
- prowadzenie ciągłej kontroli zanieczyszczenia wód, powietrza i gleby poprzez system pełnego monitoringu;
- promowanie zasady racjonalnego gospodarowania zasobami przyrodniczymi;
- zmniejszenie energochłonności i materiałochłonności produkcji przemysłowej a co za tym idzie również ilości odpadów przemysłowych generowanych przez przemysł.

Do celów średniookresowych i operacyjnych zaliczono m.in. przeciwdziałanie degradacji i rewaloryzację środowiska naturalnego oraz poprawę stanu zdrowia mieszkańców Mazowsza. Do realizacji tych celów służyć mają kroki takie jak:

- zwiększenie lesistości regionu i ochrona lasów;
- utworzenie regionalnego obszaru lasów chronionych;
- zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska (poprzez realizację m.in. inwestycji związanych z oczyszczaniem i odprowadzaniem ścieków, uzdatnianiem wody pitnej, budowanie ponadgminnych zakładów utylizacji odpadów w miejsce wysypisk gminnych, ochrona stref zasilania zbiorników wód podziemnych);
- przeciwdziałanie deficytowi wodnemu;
- poprawa stanu bezpieczeństwa na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof ekologicznych poprzez wspieranie służb ratownictwa, rozbudowę i modernizację wałów przeciwpowodziowych etc.;
- edukacja w dziedzinie ekologii;
- rozwijanie proekologicznych form aktywności gospodarczej;
- rozwój edukacji prozdrowotnej;
- rozwój turystyki, sportu i rekreacji;
- rozwój systemu profilaktyki leczniczej.

Do priorytetów władze województwa zaliczyły właśnie ochronę środowiska, co sprzyjać ma realizacji innych, wielorakich celów.

2. Wojewódzki Program Rozwoju Regionalnego Mazowsza na lata 2001-2006

* * *

Z dokumentów na poziomie krajowym należy wymienić:

1. Polska 2025 – Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju z 26 lipca 2000 r. Opracowana przez Rządowe Centrum Studiów Strategicznych we współpracy z Ministerstwem Środowiska.

Celem zasadniczym nakreślonym w tym dokumencie jest zapewnienie dobrobytu polskich rodzin, wzmocnienie ich samodzielności materialnej oraz poczucia bezpieczeństwa. Podstawą osiągnięcia tego celu jest zapewnienie gospodarce trwałego, zrównoważonego wzrostu (a więc obejmującego nie tylko aspekty ekonomiczne ale również społeczne i ekologiczne). Do priorytetów działań państwa warunkujących osiągnięcie celu strategicznego zaliczono ochronę środowiska przyrodniczego.

2. Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001-2006 przyjęta przez Radę Ministrów 28 grudnia 2000 r.

Cel strategiczny tego dokumentu (*tworzenie warunków konkurencyjności regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów w taki sposób, aby sprzyjać długofalowemu rozwojowi gospodarczemu kraju, jego spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z Unią Europejską*) ma być osiągnięty poprzez koncentrację działań państwa na kilku obszarach uznanych za priorytetowe dla polityki rozwoju regionalnego do 2006 r. Jednym z takich priorytetów jest *restrukturyzacja bazy ekonomicznej regionów i tworzenie warunków jej dywersyfikacji* co ma być osiągnięte m.in. poprzez podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej regionów oraz rozwój turystyki. Państwo współfinansować będzie realizację celów zapisanych w programach wojewódzkich.

3. Przez Edukację do Zrównoważonego Rozwoju - Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej opracowana przez Ministerstwo Środowiska w 2001.

Do podstawowych celów strategii należą upowszechnienie idei ekorozwoju we wszystkich sferach życia w tym w pracy oraz podczas wypoczynku oraz wdrożenie edukacji ekologicznej jako edukacji interdyscyplinarnej na wszystkich stopniach edukacji.

4. Strategia Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006

5. Rządowy Program Wspierania Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006

* * *

2. Warunki naturalne i stan środowiska naturalnego na terenie gminy Głowaczów

2.1 Położenie geograficzne

Gmina Głowaczów położona jest w powiecie kozienickim, w południowej części województwa mazowieckiego. Gmina znajduje się w odległości około 70 km od Warszawy oraz około 30 km od Radomia, największych miast województwa. Powierzchnia gminy wynosi 18 626 ha. Swoim obszarem obejmuje tereny wiejskie, które zamieszkuje 7534 mieszkańców (gęstość zaludnienia wynosi 43 osoby/km² przy średniej w powiecie wynoszącej 73 osoby/km² a w województwie, głównie za sprawą aglomeracji warszawskiej 142 osoby/km²). Według fizyczno-geograficznej regionalizacji polski wg Kondrackiego obszar gminy znajduje się w makroregionie Niziny Środkowomazowieckiej mezoregionu Równina Kozienicka. Równina Kozienicka jest piaszczystą równiną denudacyjną o urozmaiconym krajobrazie z licznymi wałami, u podnóża których w zagłębieniach terenu występują gleby bagienne często pokryte wodą. Teren gminy łagodnie opada w kierunku północno – wschodnim, w kierunku pradoliny Wisły. Rzeźba terenu gminy została wykształcona w wyniku wpływu czynników akumulacji lodowcowej, eolicznej, denudacji i erozji rzecznej. Głównymi formami geomorfologicznymi na terenie gminy są obszary wysoczyznowe, o wysokości od 120 do 160 m n.p.m. i nachyleniu dochodzącym do 5%.

Główną rzeką gminy jest rzeka Radomka, której dolina jest najbardziej wyróżniającym się elementem krajobrazu.

Gmina Głowaczów jest gminą typowo rolniczą, gdzie użytki rolne stanowią 65% powierzchni gminy. Lasy i zadrzewienia z kolei stanowią 29,4% powierzchni, co jest wynikiem wyższym niż średnia województwa mazowieckiego wynosząca 22%.

2.2 Warunki klimatyczne

Obszar gminy położony jest w XI klimatycznej Dzielnicy Radomskiej wg klasyfikacji R.Gumińskiego. Dzielnica ta jest cieplejsza od otaczających ją terenów. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi +7.5°C - +8°C (w lipcu średnia temperatura powietrza waha się między +17.5°C a +18.5°C; średnie temperatury stycznia wynoszą od -3°C do -3.5°C). Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi około 500 – 600 mm. Najwyższe

opady mają miejsce w miesiącach letnich, czerwcu i lipcu, najniższe natomiast w miesiącach zimowych, od stycznia do marca. Okres wegetacyjny rozpoczyna się zwykle w pierwszej dekadzie kwietnia, trwa około 210 dni. Względna wilgotność powietrza wynosi około 80%. Przeważają wiatry zachodnie i północno – zachodnie.

Kompleksy leśne w północnej części gminy oraz lasy Puszczy Kozienickiej wpływają na złagodzenie temperatury, regulację stosunków wodnych oraz czystość powietrza.

Warunki klimatyczne sprzyjają więc rozwojowi turystyki i wypoczynku.

2.3 Problemy ochrony środowiska

2.3.1 Jakość powietrza

Powietrze atmosferyczne, obok wód powierzchniowych, jest najbardziej wrażliwym na zanieczyszczenia komponentem środowiska. Z drugiej strony to właśnie jakość powietrza atmosferycznego bezpośrednio decyduje o warunkach życia człowieka, zwierząt i roślin.

Mały stopień uprzemysłowienia oraz duże obszary leśne na terenie gminy i powiatu wpływają bardzo korzystnie na stan zanieczyszczenia powietrza. Również bliskość Elektrowni Kozienice, największego zakładu przemysłowego na terenie powiatu, nie wpływa negatywnie na jakość powietrza atmosferycznego, ponieważ w ostatnich latach sukcesywnie unowocześniano i rozbudowywano systemy filtracyjne. Również inwestycje na terenie gminy, zarówno poszczególnych mieszkańców jak i gminy i odchodzenie od ogrzewania węglowego na rzecz ogrzewania olejem opałowym korzystnie wpływa na wielkość emisji szkodliwych gazów do atmosfery. Nadal większość mieszkańców gminy, wykorzystując zasoby leśne znajdujące się na terenie gminy, do ogrzewania wykorzystuje drewno. Poziomy zanieczyszczeń powietrza mierzone na terenie gminy nie przekraczają ustawowych norm. Stężenie średnioroczne dwutlenku siarki, podstawowe zanieczyszczenie z istniejących źródeł ciepła, uśrednione obszarowo na obszarze gminy Głowaczów wynosi 9-10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ przy dopuszczalnej normie 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Stężenie dwutlenku azotu, podstawowe zanieczyszczenie energetyczne i motoryzacyjne wynosi 12-16 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ przy normie 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Stężenie pyłu zawieszonego natomiast wynosi od 12-16 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ przy dopuszczalnej normie 75 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Podsumowując, brak poważnych źródeł zanieczyszczeń powietrza oraz zmiany systemowe i dbałość o ochronę jakości powietrza atmosferycznego na terenie gminy i powiatu sprawiają, że czystość powietrza jest wielkim atutem gminy, który powinien być podkreślany i wykorzystany w promocji turystycznej.

2.3.2 Jakość wód

Gmina Głowaczów leży w dużej części na obszarze zlewni rzeki Radomki, będącej lewobrzeżnym dopływem Wisły. Radomka jest również główną rzeką gminy. Oprócz niej przez teren gminy płyną również: Leniwa, Narutówka, Struga oraz kilka innych, mniejszych cieków wodnych. Oprócz tego na terenie gminy znajduje się kilkanaście zbiorników małej retencji, zajmujących łącznie powierzchnię 64,62 ha.

Jakość wód, mimo iż w ostatnich latach wyraźnie się poprawiła, nadal jest na niezadowalającym poziomie. Dopływy Radomki kwalifikują się do trzeciej klasy czystości, natomiast pozostałe wody to wody pozaklasowe.

Sytuacja jednak zmienia się na lepsze. W 1996 r. w Głowaczowie została oddana do użytku biologiczno – chemiczna oczyszczalnia ścieków o przepustowości 200 m³. Gmina Głowaczów w około 20% procentach jest skanalizowana. Zgodnie ze Strategią Ekorozwoju Gminy Głowaczów w latach 2004-2015 i przyjętą w niej koncepcją uporządkowania gospodarki ściekowej planuj się dalszy rozwój kanalizacji tak, aby wszystkie większe miejscowości w jak najkrótszym czasie zostały skanalizowane. Ponadto rozwijana będzie sieć wodociągowa, która ma zostać połączona w przyszłości w układ pierścieniowy, zapewniający niezakłócone dostawy wody do odbiorców.

Jeśli chodzi o wody podziemne, gmina Głowaczów położona jest w obrębie głównych zbiorników wód podziemnych nr 215a i 215 „Subniecka Warszawska”, nr 405 „Niecka Radomska” na południe od rzeki Radomki. Niewielka część gminy leży w obrębie głównego zbiornika wód podziemnych nr 222 „Dolina Środkowej Wisły”. Wody tych zbiorników charakteryzują się wysoką jakością, odpowiadającą klasie 1b (w skali od 1a do 3) co oznacza, iż wymaga ona jedynie prostego uzdatniania.

2.3.3 Gospodarka odpadami

Gmina Głowaczów kładzie duży nacisk na właściwe gospodarowanie odpadami. Jednak optymalne rozwiązanie tego problemu wymaga wspólnych działań wszystkich gmin wchodzących w skład powiatu kozienickiego i przyjęcia rozwiązania systemowego, które włączałoby jak największą liczbę gmin powiatu do systemu gospodarowania odpadami stałymi.

W gminie Głowaczów do tej pory nie wprowadzono segregacji odpadów. Jest to jeden z najważniejszych problemów stojących przed władzami gminy, wymagający jak

najszybszego rozwiązania. Brak tego systemu oraz duży obszar gminy powodują powstawanie dzikich wysypisk. Regularnie zaśmiecanie są lasy, przy czym zjawisko to, ze względu na wzmożony ruch turystyczny, nasila się latem. Niski poziom świadomości ekologicznej powoduje, iż część mieszkańców próbuje spalać śmieci w piecach, co dodatkowo powoduje zanieczyszczanie powietrza.

Jeśli problem ten w najbliższym czasie nie zostanie skutecznie rozwiązany, plany przekształcenia gminy Głowaczów w prężny ośrodek turystyczno – wypoczynkowy mogą się nie powieść.

3. Ogólna charakterystyka potencjału turystycznego gminy Głowaczów

Jednymi z najpoważniejszych atutów gminy Głowaczów są jej położenie, warunki naturalne oraz bogata historia. Te elementy, które warunkują przecież pomyślny rozwój wszelkich form wypoczynku, powinny być kluczowymi czynnikami służącymi rozwojowi gminy.

Pomimo korzystnych warunków przyrodniczych oraz obiektów mogących pełnić funkcje rekreacyjne (np. zbiorniki małej retencji) jak dotychczas brak jest odpowiednich zorganizowanych ośrodków turystyki i rekreacji kwalifikowanej, zarówno dla potrzeb mieszkańców gminy jak i potrzeb ponadlokalnych.

Gmina Głowaczów powinna przede wszystkim wykorzystać szanse jakie daje sąsiedztwo z Puszcą Kozienicką oraz możliwościami stwarzanymi przez przepływającą przez teren gminy rzekę Radomkę.

3.1 Kompleksy leśne

3.1.1 Puszcza Kozienicka

Puszcza Kozienicka jest częścią dawnej wielkiej Puszczy Radomskiej, rozciągającej się niegdyś na powierzchni około 60 tys. ha między rzekami: Szabasówką od zachodu, Iłżanką od południa, Wisłą od wschodu i Pilicą od północy. Po utworzeniu w XVII wieku Starostwa Kozienickiego i przeniesieniu administracji Puszczy do Kozienic, centralną jej część zaczęto nazywać Puszcza Kozienicką. W 1607 r. Puszcza została włączona do dóbr stołowych, z których następnie została utworzona ekonomia królewska w Kozienicach. Najstarsi osadnicy zaczęli przybywać na tereny Puszczy w XI i XII wieku, a do najstarszych osad zaliczane są: Radom, Kozienice, Sieciechów, Głowaczów, Ryczywół czy Stromiec. Rozwój osadnictwa na tym terenie przypada na XIV i XVI wiek.

Położenie Puszczy pomiędzy Krakowem i Wilnem, dwiema ówczesnymi stolicami Polski sprawiło, iż był to tradycyjny teren polowań Jagiellonów. W Puszczy polowano m.in. na tury, żubry, niedźwiedzie. W 1430 r. właśnie na terenie Puszczy król Władysław Jagiełło wydał „Statut Jedlneński” a 1 stycznia 1467 r. w Kozienicach urodził się syn króla Polski Kazimierza Jagiellończyka, przyszły król Zygmunt Stary.

Do wieku XVIII Puszcza znacznie podupadła, co wiązało się m.in. z nadmierną eksploatacją jej zasobów w wyniku rozwoju osadnictwa. W XVIII wieku, w celu ochrony zasobów Puszczy, wydano szereg regulacji dotyczących eksploatacji lasu, jego ochrony czy też łowiectwa. Z końca XVIII wieku pochodzi jedno z najstarszych opracowanie zawierające szczegółowy opis lasów, zasady jego użytkowania i odnawiania. W latach 50-tych XIX wieku Puszcza zajmowała obszar około 38 tys. ha. Kosztem gatunków takich jak jodła, buk, dąb zwiększał się udział sosny w całkowitej powierzchni Puszczy. Przełom XIX i XX wieku to jeden z okresów najbardziej intensywnej eksploatacji Puszczy zarówno przez zaborców jak i ludność miejscową.

Dzisiejsze granice Puszczy Kozienickiej przypominają te z XVIII wieku. Na północy granicę stanowi rzeka Radomka, na południu – droga Radom – Zwoleń, na wschodzie linia kolejowa Świerże – Bąkowiec a na zachodzie rzeka Gzówka.

Do głównych rzek na terenie Puszczy należą Radomka, Zagożdżonka, i Zwolenka wraz ze swoimi dopływami. Ze względu na niewielkie opady, piaszczysty i płaski teren sieć gęsta rzeczna sieć rzeczna nie wykształciła się.

Przez północną część Puszczy Kozienickiej przebiega granica występowania jodły, buka i jawora. Gatunkiem przeważającym na terenie Puszczy jest sosna, która stanowi około 84% powierzchni. Kolejnym pod względem zajmowanego obszaru gatunkiem jest dąb (zajmujący około 5% powierzchni), jodła natomiast zajmuje około 3% powierzchni Puszczy.

Na terenie Puszczy znajduje się 13 rezerwatów przyrody, chroniących najcenniejsze i najstarsze drzewostany, często nawet 200 letnie. Rezerwaty zajmują obszar 1011,89 ha. Jedenaście z nich to rezerwaty leśne – częściowe („Zagożdżon”, „Ponty im. T.Zielińskiego”, „Ponty Dęby”, „Ciszek”, „Brzeźniczka”, „Załamanek”, „Pionki”, „Jedlnia”, „Leniwa”, „Źródło Królewskie” oraz „Miodne”). Pozostałe rezerwaty to rezerwat krajobrazowy częściowy „Krepiec” znajdujący się w Garbatce Letnisko, posiadający leczniczy mikroklimat oraz „Ługi Helenowskie” obejmujący swym obszarem unikalne siedliska bagienne. Projektowane są nowe rezerwaty, m.in. „Okólny Ług” mający chronić torfowisko przejściowe o bardzo ciekawej florze i faunie.

Na terenie Puszczy znajduje się aż 156 drzew, pomników przyrody, 5 z nich to grupy drzew. Dominują 150 – 300 letnie dęby szypułkowe i bezszypułkowe. Najokazalszym z nich jest „Zygmunt August”, 250 - letni dąb szypułkowy o wysokości 32 m, o obwodzie 320 cm.

W Puszczy występuje 569 gatunków roślin naczyniowych, należących do 84 rodzin i 294 rodzajów. 41 gatunków to gatunki chronione (30 z nich to gatunki podlegające ścisłej

ochronie, 11 – częściowej), 11 gatunków wpisanych jest do „Polskiej czerwonej księgi roślin).

Równie bogata jest fauna Puszczy. Występuje tu 240 gatunków ptaków, m.in. orlik krzykliwy, bocian czarny, żuraw. 36 gatunków ptaków wpisanych jest do „Polskiej czerwonej księgi zwierząt”. Gatunków ssaków jest 59, w tym 32 chronione. W Puszczy można spotkać 16 na 21 gatunków nietoperzy występujących w Polsce. Występuje tu również 58% wszystkich gatunków wazek żyjących w Polsce. W ostatnich latach udało się ponownie sprowadzić na tereny Puszczy bobry, wytępione w XVIII wieku.

Obficie na terenie Puszczy występują grzyby, jagody i poziomki.

Ochroną i promocją Puszczy Kozienickiej zajmuje się utworzony w 1983 r. Kozienicki Park Krajobrazowy. Zorganizowane zostały ścieżki edukacyjne oraz Izba Dydaktyczno – Muzealna Puszczy Kozienickiej w Augustowie¹.

3.1.2 Puszcza Stromiecka

W północnej części gminy największym obszarem leśnym są pozostałości Puszczy Stromieckiej, zwane również Lasami Dobieszyńskimi. Lasy te rozciągają się szerokim łukiem na wododziale Radomki i Pilicy i łączą się bezpośrednio z lasami w gminie Grabów n/Pilicą. Lasy tworzą partie starodrzewia z drzewostanami sosnowymi i sosnowo – dębowymi, porastające równiny i gdzieś tam tereny podbagnione. W okolicy Studzianek Pancernych drzewostany przechodzą w boru sosnowe porastające piaszczyste wydmy dochodzące do rzeki Radomki. W miejscach bezodpływowych występuje bór bagienny z charakterystycznymi roślinami zielnymi.

3.2 Szlaki turystyczne

3.2.1 Szlaki piesze

Wysoka atrakcyjność terenów leżących na terenie gminy spowodowała przeprowadzenie przez PTTK przez jej obszar licznych pieszych szlaków turystycznych. Prowadzą one przez najciekawsze rejony gminy, tak pod względem przyrodniczym jak i kulturowym. Wszystkie szlaki w obszarze gminy prowadzą do Pomnika Mauzoleum w

---

¹ „Puszcza Kozienicka”, Zarząd Kozienickiego Parku Krajobrazowego, Warszawa 2000

Studziankach Pancernych upamiętniającego bitwę pod Studziankami z czasów II Wojny Światowej.

Do szlaków turystycznych pieszych oznakowanych należą:

- Szlak czerwony, długość 66 km:
Lesiów PKP – rezerwat „Ciszek” – Stoki – rezerwat „Ponty im. T.Zielińskiego” – Przejazd – rezerwat „Zagożdżon” – **Brzoza – Głowaczów – Grabnowola – Studzianki Pancerne** – Paprotnia – Grabów n/Pilicą – Grabów PKP – Warka PKP
Jest to główny szlak pieszy Puszczy Kozienickiej i Puszczy Stromieckiej. Na obszarze gminy Głowaczów prowadzi m.in. przez nadrzeczny teren zwany Trawką, gdzie już w Średniowieczu został wybudowany młyn wodny.
- Szlak niebieski, długość 107 km:
Janowiec – Polesie Wojszyńskie – Leokadiów – Czarnolas – Garbatka Letnisko – Kociołki – Kozienice – Łuczynów – **Chodków – Studzianki Pancerne** – Trzebień – Magnuszew – Mniszew
Szlak ten na terenie gminy Głowaczów przechodzi przez Chodków, gdzie w którym znajduje się gład narzutowy z tablicą upamiętniającą pobyt we wsi 1 października 1939 r. oddziału mjr Henryka Dobrzańskiego – „Hubala”. Dalej prowadzi do Pomnika Mauzoleum w Studziankach Pancernych.
- Szlak zielony, długość 16 km:
Dobieszyn PKP – pomnik żołnierzy polskich – **Studzianki Pancerne**
Jest to najkrótszy ze szlaków prowadzących przez teren gminy. Jest łatwy i prowadzi przez część Puszczy Stromieckiej do Studzianek Pancernych.

Szlaki turystyczne piesze nieoznakowane:

- Ryczywół – **Chodków – Głowaczów – Bobrowniki** – Goryń – Bartodzieje – Jedlińsk, długość szlaku, 36,5 km.
Szlak prowadzi północnym brzegiem Radomki, zbliżając się do rzeki w najciekawszych odcinkach jej biegu.
- Grabów n/Pilicą PKP – Stare Cychry – Anielin – Łękawica – Studzianki Pancerne, długość 25,5 km

Szlak prowadzi przez najciekawsze miejsca wschodniej części Puszczy Stromieckiej i dochodzi do miejsca bitwy pod Studziankami

3.2.2 Szlaki rowerowe

Szlaki rowerowe przebiegające przez teren gminy poprowadzono przez najciekawsze obszary Zapilicza i Puszczy Kozienickiej.

- Warka PKP – Zakrzew – Rozniszew – Mniszew – Magnuszew – Trzebień – **Studzianki Pancerne – Głowaczów – Bobrowniki** – Bartodzieje, długość 67 km

Trasa ta prowadzi przez malownicze tereny doliny rzeki Radomki. Obejmuje również miejsca walk Polaków o wolność w czasach Powstania Styczniowego 1863, Kampanii Wrześniowej 1939 i walk roku 1944.

- Białobrzegi – Sucha Szlachecka – Stromiec – Dobieszyn – Miejska Dąbrowa – Głowaczów – Brzóza, długość 37 km

Trasa ta przecina zachodnią część Puszczy Stromieckiej i prowadzi do najstarszych miejscowości na terenie gminy: Głowaczowa i Brzózy.

3.3 Elementy środowiska naturalnego podlegające ochronie prawnej

Ochronie prawnej podlegają:

- Kozienicki Park Krajobrazowy i jego otulina
- Teren zalewowy Radomki (starorzecze) o powierzchni 1,39 ha
- Bagno o powierzchni 0,6 ha
- 13 dębów szypułkowych o obwodzie od 300 do 400 cm i wysokości 25-29 m znajdujących się w obrębie miejscowości Studzianki Pancerne
- 150 – letnia aleja 346 drzew przy drodze z Brzózy do Sewerynowa. Składają się na nią 327 lip o obwodzie od 100 do 380 cm, 14 kasztanowców o obwodzie od 130 do 220 cm, 4 jesiony wyniosłe o obwodzie od 180 do 220 cm oraz wiąz szypułkowy o obwodzie 160 cm
- 80 – letni jałowiec pospolity w Maciejowicach
- 18 drzew w Grądach – 16 dębów szypułkowych o obwodzie 235 – 420 cm, jesion wyniosły o obwodzie 275 cm oraz klon o obwodzie 270 cm
- 2 klony jawory o obwodzie 280 i 315 cm w Ursynowie

Ponadto poniższe obiekty są postulowane do ochrony prawnej:

- dolina rzeki Radomki
- podworskie stawy o powierzchni około 60 ha, z roślinnością szuwarową z fragmentem martwego zagajnika brzozowego w parku Grądy
- staw śródpolny w Miejskiej Dąbrowie
- dwa śródleśne stawy w Zapolu
- śródleśne obniżenie, będące dawniej stawem w Stawkach
- Źródło Stawki – dwa wąwozy z licznymi źródłami
- 28 drzew, w tym 24 w parku zabytkowym w Brzózcie, jako pomniki przyrody

3.4 Ochrona zabytków na terenie gminy

Rozwój obszarów wchodzących dziś w skład gminy Głowaczów nierozzerwalnie związany był zarówno z Puszcza Kozienicką jak i rzeką Radomką. Najstarsze ślady osadnictwa na tych terenach pochodzą z paleolitu a świadczą o tym znalezione przez archeologów narzędzia kamienne, fragmenty ceramiki oraz miejsca pochówku. To właśnie wzdłuż rzeki Radomki przebiegała granica między Małopolską a Mazowszem w okresie formowania się państwa plemiennego. Leszek Biały ostatecznie wcielił te tereny do Mazowsza.

Najstarsza osada to Leżenice, która została założona przez Toporczyków, kolonizujących te okolice od XIV wieku. W XIV i XV wieku znane już były miejscowości Głowaczów, Brzózca i Chodków.

Głowaczów został założony na gruntach wsi Leżenice uzyskując prawa miejskie w 1445 r. na podstawie przywileju księcia mazowieckiego Bolesława. Śędziwój Leżeński lokował miasto, nazwane na pamiątkę założyciela Leżenic, Jana Głowacza, Głowaczowem. Należał on do dóbr Toporczyków. W następnych wiekach Głowaczów był własnością rodu Wieszczyckich aż w końcu przeszedł w ręce rodu Boskich. Parafia została nadana już w 1390 r., murowany kościół został wzniesiony przez Tomasza Leżeńskiego, dziedzica Głowaczowa w 1662 r. Głowaczów, jak większość małych miast, utracił prawa miejskie w 1869 r.

Na terenie gminy znajduje się kilka obiektów wpisanych do centralnego Rejestru Konserwatora Zabytków. Należą do nich:

- spichlerz murowany podworski z połowy XIX wieku w Brzózcie
- park krajobrazowy z XVIII wieku w Brzózcie
- kościół parafialny oraz dzwonnica w Brzózcie

- krajobrazowy park Grądy z aleją grabową i starymi dębami w Wólce Brzóskej
- Zabytkowe cmentarze
  - Katolickie w Brzózce i Głowaczowie
  - Żydowski w Głowaczowie

Ponadto na terenie gminy znajdują się liczne miejsca pamięci narodowej związane z walkami Polaków o wolność. Należą do nich:

- Pomnik Mauzoleum w Studziankach Pancernych upamiętniający bitwę pancerną pod Studziankami w 1944 r.
- Miejsce bitwy powstańców styczniowych z zaborcami w 1863 r. w Lipie
- Mogiły żołnierskie z września 1939 r. i z 1944 r.
- Obelisk ku czci zamordowanych mieszkańców w Głowaczowie
- Pomnik ku czci zamordowanych mieszkańców wsi w Cecylówce Głowaczowskiej
- głaz narzutowy z tablicą upamiętniającą pobyt we wsi 1 października 1939 r. oddziału mjr Henryka Dobrzańskiego – „Hubala” w Chodkowie

Na terenie gminy znajdują się również liczne stanowiska archeologiczne ze śladami osadnictwa z różnych okresów od paleolitu do XIX wieku.

3.4 Infrastruktura turystyczna na terenie gminy

Infrastruktura turystyczna jest najsłabszym elementem potencjału turystycznego gminy Głowaczów. Nie odpowiada oczekiwaniom zarówno mieszkańców jak i przybywających coraz liczniej na teren gminy turystów.

Na terenie gminy Głowaczów wydzielonych jest około 600 działek o charakterze letniskowym, w większości już zabudowanych. Znajdują się one głównie w miejscowościach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie doliny rzeki Radomki oraz na obszarze między Radomką a lasami Puszczy Kozienickiej. Są to przede wszystkim miejscowości: Brzóza, Wólka Brzóska, Rogożek, Chodków oraz Sewerynów i Maciejowice we wschodniej części gminy znajdujące się na obrzeżach Puszczy Kozienickiej.

Zwiększenie ruchu turystycznego na obszarze gminy w ostatnich latach rodzi popyt na usługi turystyczne, których niestety ani mieszkańcy, ani gmina na razie nie mogą zaspokoić.

Na terenie gminy, oprócz domków letniskowych przeznaczonych wyłącznie na cele prywatne, praktycznie nie ma bazy noclegowej. Wyjątkiem jest kilka gospodarstw agroturystycznych powstałych w ostatnich kilku latach głównie w okolicy rzeki Radomki. Jednak ich oferta turystyczna jest uboga i ogranicza się do zapewnienia noclegu oraz wyżywienia. Niemniej jednak stanowią one bardzo cenną inicjatywę i z czasem na pewno rozszerzą swoją ofertę.

Brak również, mimo doskonałych warunków i wielu miejsc nadających się do tego celu, pola namiotowego czy wyznaczonego pola biwakowego.

Z brakiem odpowiedniej bazy noclegowej ściśle związany jest brak oferty odpowiednich usług turystycznych. Potrzeby działkowiczów zaspokajane są przez obiekty usługowo – handlowe znajdujące się na terenie gminy, które jednak nie powstały z myślą o obsłudze ruchu turystycznego a o zaspokajaniu codziennych potrzeb mieszkańców gminy. Brak jest oferty usług turystycznych skierowanych bezpośrednio do turystów odwiedzających gminę. Ma na to z pewnością wpływ charakter tego ruchu, który jest w zasadzie ruchem sezonowym, ograniczającym się do sezonu letniego. W ostatnich jednak latach okres wzmożonego ruchu turystycznego wydłużył się. Rozpoczyna się w maju a kończy w późnych miesiącach jesiennych.

Również możliwości aktywnego spędzania wypoczynku powinny być większe. Na razie brak np. terenów do gry w paintball, gospodarstw oferujących jazdę konną czy inne atrakcje. Potrzebom turystów nie odpowiada infrastruktura sportowa. Brak jest wystarczającej ilości boisk sportowych o odpowiedniej jakości udostępnionych turystom, wypożyczalni sprzętu sportowo – turystycznego. Brak punktu informacji turystycznej, który podczas sezonu letniego oferowałby informacje o możliwościach spędzania wolnego czasu na terenie gminy, mapy i przewodniki.

Sytuację nieznacznie poprawia fakt, że w sezonie letnim w ośrodku wypoczynkowym w miejscowości Ryczywół działa odkryty basen, który jednak przeznaczony jest głównie na potrzeby zorganizowanych grup młodzieży przebywających w ośrodku. Również nowoczesny kryty basen w oddalonych o około 20 km Kozienicach nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb.

Rozwój infrastruktury turystycznej oraz podaż odpowiedniej oferty turystycznej uwzględniającej różne formy aktywnego spędzania czasu z pewnością spotkałaby się z dużym zainteresowaniem turystów przybywających na teren gminy jak również przyczyniłaby się do wzrostu zainteresowania turystów gminą Głowaczów.

4. Cele rozwoju turystycznego gminy Głowaczów

Rozwój turystyki na obszarze gminy Głowaczów nie ma być celem samym w sobie. Ma być jednym z głównych czynników przyczyniających się do zrównoważonego rozwoju gminy. Ma być jednym z najważniejszych elementów rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturalnego gminy, aktywizując równocześnie zasoby będące w posiadaniu gminy oraz mieszkańców, dla których otworzyłyby się m.in. nowe możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, nowe możliwości aktywnego spędzania wolnego czasu czy brania udziału w wydarzeniach kulturalnych na terenie gminy. Wzrost potencjału turystycznego gminy ma w założeniu prowadzić do zwiększenia ruchu turystycznego na jej terenie oraz zmniejszenie sezonowości tego ruchu, co w wyniku oddziaływania zwrotnego prowadzić będzie do dalszego rozwoju turystycznego gminy. Rozwój turystyczny gminy powinien przyczynić się do powstania możliwości wydłużenia sezonu turystycznego poza miesiące letnie. Wszystkie te skutki rozwoju ruchu turystycznego mają skutkować przede wszystkim poprawą jakości życia mieszkańców.

Rozwój ruchu turystycznego na terenie gminy Głowaczów ma przyczynić się do:

- zwiększenia liczby turystów przyjeżdżających na teren gminy w celach wypoczynkowo – rekreacyjnych
- zwiększenie ilości działek rekreacyjnych z zabudową mieszkaniową
- zwiększenia aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców całej gminy
- wzrostu dochodów mieszkańców poprzez ich partycypację w obsłudze ruchu turystycznego
- zmniejszenie bezrobocia poprzez włączenie osób pozostających bez pracy w inwestycje związane z rozwojem ruchu turystycznego i jego obsługą
- wzrostu dochodów gminy z tytułu podatków i innych opłat, które następnie będą redystrybuowane zgodnie z potrzebami mieszkańców gminy
- zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej obszaru gminy (inwestycje w dziedzinach takich jak usługi hotelarskie, gastronomiczne etc.)

- zmniejszanie dysproporcji rozwojowych i w dochodach mieszkańców na terenie gminy
- dalszej poprawy stanu środowiska naturalnego na terenie gminy
- poprawa jakości życia mieszkańców i stanu ich zdrowia
- wzrostu znajomości gminy Głowaczów i zwiększenie pozytywnych konotacji z tym miejscem w świadomości mieszkańców powiatu i województwa
- dalszej poprawie infrastruktury turystycznej

5. Środki realizacji celów

Cele zawarte w części czwartej będą realizowane za pomocą wielu uzupełniających się działań, obejmujących zarówno poprawę infrastruktury gminy, w tym infrastruktury turystycznej, jak również wielu działań promocyjnych, polityki informacyjnej, budujących wizerunek gminy jako terenu o unikalnych walorach przyrodniczych, przyjaznego i mającego wiele do zaoferowania turystom. Działania te mogą zostać uzupełnione wprowadzaniem rozwiązań systemowych takich jak wprowadzenie systemu zachęt dla inwestorów (np. ulg podatkowych) przyczyniających się do wzmocnienia bazy turystycznej gminy, przedsiębiorców prowadzących działalność proekologiczną oraz np. tych gospodarstw, które produkować będą żywność ekologiczną.

5.1 Rozwój infrastruktury

5.1.1 Rozwój infrastruktury nie związanej bezpośrednio z turystyką

Część infrastruktury gminnej nie jest związana bezpośrednio z turystyką. Jednak jej stan warunkuje atrakcyjność turystyczną gminy i wpływa na postrzeganie jej jako całości przez obserwatorów zewnętrznych. Aby podnieść atrakcyjność turystyczną gminy należy kontynuować m.in. rozbudowę infrastruktury służącej ochronie środowiska. W szczególności poprawy wymagają następujące elementy infrastruktury:

- Należy zadbać o dalszy rozwój sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej. Działania te sprawią, że ilość ścieków i nieczystości bytowych odprowadzanych do środowiska zmniejszy się znacznie. Z zagadnieniem kanalizacji i rozbudowy sieci wodociągowej

wiąże się ściśle kwestia rozbudowy sieci oczyszczalni ścieków, które będą musiały poradzić sobie ze znacznie większą ilością nieczystości.

- Usprawnienia wymaga gospodarka odpadami. Do pilnych zadań należeć będzie rozszerzenie zasięgu gromadzenia, selekcji i usuwania odpadów, ograniczających się dzisiaj jedynie do kilku miejscowości na terenie gminy. Wprowadzenie na terenie całej gminy segregacji odpadów, w tym szczególnie opakowań szklanych i plastikowych PET przyczyni się do zwiększenia wykorzystania surowców wtórnych oraz zapobiegnie częściowo tworzeniu nielegalnych, dzikich wysypisk śmieci na terenie gminy. Temu ostatniemu ma również służyć wzmocnienie kontroli wywozu odpadów na legalne składowiska gminne oraz egzekwowanie od właścicieli terenów na których znajdują się nielegalne wysypiska ich likwidacji i rekultywacji zanieczyszczonego gruntu. Należy również wprowadzić na terenie całej gminy system zbiórki odpadów stanowiących szczególne zagrożenie dla środowiska takich jak przeterminowane środki ochrony roślin czy eternit.
- Stan czystości powietrza atmosferycznego na terenie gminy jest bardzo dobry, aby jednak nie pogarszać tego stanu rzeczy należy zadbać o redukcję emisji zanieczyszczeń wprowadzanych do atmosfery przez mieszkańców gminy, zakłady przemysłowe i zakłady komunalne znajdujące się na jej terenie. Aby to osiągnąć niezbędna jest zmiana systemów grzewczych. Obecnie głównym źródłem ciepła na terenie gminy jest węgiel, który powoduje największe zanieczyszczenia. Rozbudowa sieci gazowej umożliwiłaby wprowadzenie ogrzewania gazowego, znacznie bardziej przyjaznego środowisku niż ogrzewanie węglowe. Również ogrzewanie olejem opałowym stanowi mniejsze obciążenie dla środowiska. Dlatego należy pozytywnie ocenić zmiany systemów grzewczych na olejowe w budynkach komunalnych należących do gminy (szkoła w Głowaczowie). Należy również wspierać stosowanie odnawialnych źródeł energii takich jak energia wodna, wiatrowa czy słoneczna. Gmina powinna dążyć do udostępniania zainteresowanym mieszkańcom informacji na temat możliwości zastosowania takich źródeł energii w indywidualnych gospodarstwach.
- Aby ułatwić inwestorom włączyć się w rozbudowę infrastruktury turystycznej i przez to zachęcić ich do takich działań można uzbroić tereny przeznaczone do rozwoju turystyki. Wpłynie to bez wątpienia pozytywnie na wiarygodność gminy w oczach potencjalnych inwestorów.

- Wyznaczenie nowych terenów przeznaczonych na działki rekreacyjne oraz doprowadzenie do tych terenów odpowiedniej infrastruktury (media, dojazd) byłoby odpowiedzią na wzrastające zainteresowanie ludzi terenami znajdującymi się na obszarze gminy Głowaczów.
- Zwiększeniu ruchu turystycznego sprzyjać będzie również modernizacja istniejących i zagospodarowanie nowych terenów rekreacyjnych. Należy skupić się zwłaszcza na rozbudowie plaż i kąpielisk nad rzeką Radomką i innymi miejscami nadającymi się do tego.

5.1.2 Rozwój infrastruktury turystycznej

Kolejnym krokiem w celu poprawienia atrakcyjności turystycznej gminy jest modernizacja i rozbudowa infrastruktury turystycznej, a w szczególności:

- Zrealizowanie planów budowy na terenie gminy Głowaczów zalewu rekreacyjnego o powierzchni lustra wody około 16 ha, który ma zostać zlokalizowany w oparciu o zasoby rzeki Radomki na przyległych do niej terenach, mniej więcej w połowie drogi między Głowaczowem i Brzózą. Realizacja tego obiektu podniosłaby zdecydowanie atrakcyjność turystyczną gminy, nie tylko na skalę lokalną, ale również na skalę regionalną. Byłaby także impulsem do dalszej rozbudowy bazy turystycznej, ponieważ zalew ten stanowiłby dogodne zaplecze do uprawiania sportów wodnych takich jak kajakarstwo, pływanie, windsurfing i innych. W oparciu o zalew mogłaby się rozwijać baza noclegowa: sieć gospodarstw agroturystycznych, pensjonaty czy małe, dostosowane wielkością i stylem do otoczenia hotele.
- Rozwój sieci gospodarstw agroturystycznych. Dotychczas na terenie gminy powstało tylko kilka takich gospodarstw co, biorąc pod uwagę potencjał turystyczny gminy, jest ilością niewielką. Gmina ze swojej strony powinna służyć pomocą merytoryczną osobom chcącym stworzyć takie gospodarstwo, udzielać informacji o instytucjach udzielających preferencyjnych kredytów na tego typu działalność czy nawet udzielać ulg podatkowych w początkowym okresie działalności. Istniejące obiekty powinny podnosić swój standard oraz rozszerzać swoją ofertę m.in. o wypożyczanie rowerów, organizowanie przejażdżek konnych (w zimie mogłyby to być np. kuligi po lasach Puszczy Kozienskiej),

organizowanie ognisk czy grillowania czy nawet umożliwienie osobom zainteresowanym udziału w codziennych pracach polowych.

- Również budowa zaplecza rekreacyjno – wypoczynkowego wpłynęłaby korzystnie na zwiększenie ruchu turystycznego. Kompleksy boisk sportowych w sąsiedztwie planowanych obiektów czy w okolicy zespołów zabudowy letniskowej poprawiłyby jakość oferty turystycznej. Korzyści z tego typu obiektu czerpaliby również mieszkańcy gminy, zwłaszcza młodzież. Zmniejszeniu sezonowości ruchu turystycznego na terenie gminy sprzyjałoby wytyczenie narciarskich tras biegowych w lasach Puszczy Kozienickiej, zbudowanie toru saneczkowego czy sezonowego lodowiska na świeżym powietrzu, czemu sprzyjają doskonale zimowe warunki pogodowe oraz obfite opady śniegu. Rozbudowa obiektów sportowych wymagałaby ulepszenia dojazdu, wybudowania parkingów i punktów gastronomicznych.
- Należy wykorzystać istniejącą sieć pieszych oraz rowerowych szlaków turystycznych. Wspólnie z PTTK, szkołami, nadleśnictwami można poprawić ich zagospodarowanie poprzez ustanowienie na nich miejsc widokowych, piknikowych, poprawienie ich oznakowania oraz stanu nawierzchni. Można również przystosować je do całorocznego wykorzystania.
- Można dodatkowo wykorzystać atuty stwarzane przez środowisko naturalne poprzez wytyczenie nowych szlaków pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych czy narciarskich i włączenie ich do ogólnopolskiej sieci szlaków turystycznych.
- Atrakcyjność turystyczną szlaków wycieczkowych podniosłoby z pewnością wprowadzenie systemu informacji turystycznej w terenie, na który składałyby się np. mapy okolicznych terenów i miejscowości, mapy szlaków turystycznych, informacje o obiektach, na które warto zwrócić uwagę etc.

5.2 Polityka informacyjna – promocja walorów turystycznych gminy

Sam rozwój infrastruktury turystycznej nie przyniesie pożądanych efektów. Niezbędna jest również promocja walorów turystycznych gminy, zależnie od możliwości, na skalę lokalną, regionalną i ponadregionalną. Polityka informacyjna gminy musi być spójna, najlepiej jeśli wszystkie działania promocyjno – informacyjne będą skoordynowane, opierać się na najnowszych i wiarygodnych danych. Musi również wykorzystywać wszystkie dostępne media, zarówno te tradycyjne: prasę lokalną i regionalną, radio, telewizję, jak i te

najnowocześniejsze jak internet. Należy zastanowić się nad stworzeniem osobnej instytucji czy wydzieleniu ze struktur gminy odpowiedniego organu, którego zadaniem byłoby koordynowanie wszystkich wysiłków promocyjno – informacyjnych prowadzonych przez gminę.

Do konkretnych działań budujących odpowiednie postrzeganie gminy Głowaczów i jej potencjału turystycznego należy zaliczyć:

- Stworzenie strony internetowej „www”, zawierającej informacje nt. atrakcji turystycznych gminy, gospodarstw agroturystycznych, ich oferty, adresów etc. wydarzeń kulturalnych na terenie gminy i powiatu. Strona ta musi zawierać aktualne informacje, musi być w miarę możliwości i zmieniających się okoliczności aktualizowana. Ponadto drogą e-mailową zainteresowane osoby powinny mieć możliwość uzyskania dodatkowych informacji na interesujące je tematy. Należy się również postarać, aby link do tej strony znalazł się na w miarę możliwości na jak największej liczbie stron zajmujących się agroturystyką, turystyką regionalną, formami aktywnego wypoczynku etc.
- Przygotowanie broszur i folderów informacyjnych promujących atrakcje turystyczne gminy. Informacje takie powinny być dostępne zarówno na terenie gminy w obiektach takich jak Urząd Gminy, szkoły, ośrodki zdrowia, sklepy często odwiedzane przez turystów jak również poza terenem gminy np. w Starostwie Powiatowym, Urzędzie Marszałkowskim, instytucjach zajmujących się rozwojem turystyki. Przygotowaniem broszur oraz folderów mogłaby się zająć młodzież szkolna ze starszych klas, najciekawsze pomysły i propozycje powinny zostać wykorzystane przy ostatecznym przygotowaniu tych materiałów.
- Gmina powinna włączyć się do działań promocyjnych prowadzonych przez regionalne i ponadregionalne izby turystyczne. Izby te mają większy zasięg działania i poprzez różne formy promocji mogłyby się przyczynić do wzmożenia zainteresowania walorami turystycznymi gminy Głowaczów.
- Promocji gminy służyłoby też nawiązanie przez władze gminy partnerskiej współpracy z innymi gminami w Polsce oraz jednostkami samorządu terytorialnego z innych państw np. Niemiec, Ukrainy czy Litwy. Współpraca ta miałaby służyć wymianie doświadczeń na polu zdobywania funduszy strukturalnych, zarządzania infrastrukturą turystyczną oraz promowaniu gminy i powiatu za granicami Polski.

- Pozytywny wpływ na politykę informacyjną oraz promocję gminy miałyby włączenie turystów posiadających działki rekreacyjne na terenie gminy w życie społeczności lokalnej. Służyłoby to zapoznawaniu mieszkańców i turystów z działaniami prowadzonymi przez władze gminy, budowaniu większego przywiązania do spraw lokalnych. Turysty i działkowicze są również dobrym kanałem promocji walorów gminy.
- Wszelkiego typu imprezy sportowe i rekreacyjne organizowane na terenie gminy Głowaczów (rozgrywki piłkarskie o Puchar Wójta, turnieje wędkarskie pod patronatem władz gminy i powiatu, postulowane w Strategii Ekorozwoju Gminy sphywy po Radomce „na byle czym” etc.) służyłyby wzmocnieniu pozytywnego postrzegania gminy przez mieszkańców i turystów oraz budowałyby poczucie tożsamości lokalnej i włączały grono młodych i nie tylko młodych osób w życie społeczności lokalnej.
- Realizacja zasady subsydiarności poprzez wspierania przez władze gminne powstawania i działalności lokalnych i regionalnych organizacji samorządowych (NGO’s) zajmujących się promocją i rozwojem turystyki na terenie gminy. Wsparcie ze strony takich organizacji, posiadających często rozległe kontakty i wiarygodną pozycję wzmocniałoby prowadzoną przez władze gminy politykę promocyjną i informacyjną oraz budowałoby sieć pożytecznych kontaktów nie tylko na lokalną skalę. Gmina mogłaby wspierać różne inicjatywy takich organizacji np. poprzez obejmowanie patronatu nad planowanymi imprezami.
- Bezpośredni udział przedstawicieli gminy na regionalnych targach turystycznych i prezentacja oferty turystycznej gminy spowodowałaby bezpośrednie dotarcie do grupy potencjalnych klientów tzn. biur podróży zajmujących się organizacją zielonych szkół, organizacji agroturystycznych, klientów indywidualnych. Ze względu na wysoki koszt udziału w takich targach należy rozważyć wspólne uczestnictwo w nich z innymi zainteresowanymi, sąsiednimi gminami czy przedstawicielami powiatu.
- Gmina powinna wspierać wszelkie pomysły krajowej czy międzynarodowej wymiany młodzieży z terenu gminy. Korzyści z takich działań byłyby wielorakie. Rozwijanie świadomości społecznej młodzieży zamieszkałej na terenie gminy, zaprezentowanie walorów gminy młodzieży przyjeżdżającej z wizytą czy rewizytą na teren gminy Głowaczów, pobudzanie aktywności młodzieży i włączanie ich w życie gminy, budowanie świadomości lokalnej.
- Udział przedstawicieli gminy w imprezach turystycznych i promocyjnych realizowanych przez władze powiatowe czy wojewódzkie. Udział w takich inicjatywach stwarzałby

okazje do zaprezentowania oferty turystycznej gminy, nawiązania kontaktów, wymiany doświadczeń.

5.3 Budowanie i rozwijanie świadomości społecznej mieszkańców

Jest to ostatni blok działań, które mogą być pośrednio wykorzystane do wzmacniania potencjału turystycznego gminy. Sfera świadomości społecznej jest bardzo istotna. Bez rzeczywistego zaangażowania i zainteresowania ze strony mieszkańców działaniami podejmowanymi przez władze gminy, bardzo trudno będzie zrealizować cele zawarte w Strategii Ekorozwoju jak i Strategii Rozwoju Turystycznego. Mieszkańcy gminy muszą być dla władz partnerem w działaniach służących rozwojowi gminy a z drugiej strony władze gminy muszą być partnerem i wspierać wszelkie pozytywne inicjatywy wysuwane przez mieszkańców.

Do działań służących budowaniu i rozwijaniu świadomości społecznej związanej z ekologią i rozwojem turystycznym należy zaliczyć:

- Włączenie do zajęć szkolnych edukacji ekologicznej i turystycznej na szerszą skalę. Młodzież szkolna powinna czynnie, poprzez wycieczki w teren, spotkania z przedstawicielami Kozienickiego Parku Krajobrazowego etc., zapoznawać się z dziedzictwem przyrodniczym gminy i okolicy, metodami ochrony przyrody, skutkami zanieczyszczenia środowiska.
- Propagowanie aktywnego stylu życia wśród mieszkańców gminy co zachęciłoby ich do udziału w imprezach turystyczno – rekreacyjnych realizowane na terenie gminy i aktywnego włączenia się w realizację imprez tego typu. Dzięki aktywnemu trybowi życia poprawi się jakość życia mieszkańców, stan ich zdrowia przez co zmniejszone zostaną koszty ochrony zdrowia na terenie gminy.
- Włączanie społeczności lokalnej, w tym zwłaszcza młodzieży szkolnej w działania mające na celu konserwację stanu środowiska naturalnego. Działania te będą budowały poczucie odpowiedzialności za stan przyrody, zaznajamiały ze stanem środowiska i walorami przyrodniczymi gminy.
- Organizowanie wykładów, szkoleń dla mieszkańców oraz turystów przyjeżdżających na teren gminy z zakresu ochrony środowiska, wykorzystywania odnawialnych źródeł

energii i sposobów ich wykorzystania w gospodarstwach indywidualnych etc. Powinna być również prowadzona akcja informacyjna o takich wykładach i spotkaniach organizowanych przez władze powiatowe czy wojewódzkie.

* * *

6. Podsumowanie

Podsumowując, gmina Głowaczów, wykorzystując swoje unikalne położenie, walory przyrodnicze oraz kulturowe, powinna wykorzystywać rozwój turystyki na swoim terenie jako główny czynnik rozwoju gospodarczego i społecznego. Unikalne walory turystyczne oraz ulegająca ciągłej poprawie infrastruktura, w tym infrastruktura *stricte* turystyczna dają nadzieję, że w ciągu kilku lat gmina Głowaczów stanie się ośrodkiem turystycznym na skalę nie tylko lokalną ale również regionalną.

Oczywiście wiele jest jeszcze do zrobienia. Oprócz rozwoju infrastruktury należy zachęcić mieszkańców do stworzenia odpowiedniej oferty dla turystów, stworzenia bazy noclegowej i wypoczynkowej. Oferta ta powinna bazować na możliwościach aktywnego wypoczynku stwarzanych przez otaczające gminę lasy oraz np. rzekę Radomkę i zawierać cały wachlarz propozycji rekreacji i spędzania wolnego czasu (począwszy od jazdy konnej, w zimie kuligów, dalej wędkowania, pieszych i rowerowych wycieczek, spływów kajakowych, zbierania grzybów, a skończywszy na zawodach paintballowych czy polowaniach).

Oczywiście, Strategia niniejsza powinna być, w miarę zmieniających się okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych, uzupełniana i poprawiana tak, aby z jednej strony w jak największym stopniu odzwierciedlała rzeczywistość a z drugiej aby proponowała najlepsze możliwe środki do realizacji nakreślonych celów.

Realizacja założeń Strategii Ekorozwoju Gminy Głowaczów na lata 2004-2015 oraz Strategii Rozwoju Turystycznego daje nadzieję, że cele zawarte w tych dokumentach zostaną zrealizowane i przyczynią się do poprawy jakości życia mieszkańców, wzrostu ich dobrobytu i rozwoju gospodarczego gminy jako całości.